

Põhiseaduse pedagoogika

„Me ei tohi kunagi unustada, et see on põhiseadus, mida me seletame.“ Need on USA ülemkohtuniku John Marshalli kuulsad sõnad. Põhiseadust tulevat tõlgendada erilisel moel, kuna see seadus ise on ainulaadne. Sarnane mõte on meile tuttav karistusõigusest. Seal on karistusseaduse eripärast tuletatud kitsa tõlgendamise juhised. Nagu Riigikohus on öelnud, pole karistusõiguses lubatud üksnes õiguspoliitilistele argumentidele tuginev tõlgendamine. Võlaõigust läbib mõistlikkuse põhimõte. Kui kunagi vaieldi selle üle, kas võlaõigusseadusega võib reguleerida töölepingut, siis väideti, et seda ei salli tööõiguse iseloom. Ehkki räägitakse tõlgendamise üldistest reeglitest, ei saa niisiis mööda tõsiasjast, et need reeglid murduvad õigusvaldkondades erineva nurga all.

Ent milles siis avaldub põhiseaduse ainulaadsus? Alustame sellest, et põhiseadus ei saa teisiti kui valmistada lugejale peavalu. Talle ei ole määratud võistelda selguse ja ühemõttelisuse poolest riigilõivu-, alkoholiaktsiisi või pühade ja tähtpäevade seadusega. Konstantin Päts ütles 1935. aastal kehtiva põhiseaduse kohta, et see äpardus, kuna juristid pidid vahel mitu tundi vaidlema, et sisust aru saada. Kui nii, siis võib vaevalt leida põhiseadust, mis poleks äpardunud. Ometi ei saa segasus ja mitmetimõistetavus olla väärtus. On ehk aga põhiseaduses, eriti põhiõigusi puudutavates sätetes midagi, mis trotsib sirgjoonelist määratletust? Võiks öelda, et põhiseadus on kõige traagilisem seadus, kuna kätkeb rohkelt lepitamata väärtusvastuolusid – valikuid hea ja hea, siduva ja siduva vahel, mida põhiseaduse andja ei saanud ega tohiks ettehaaravalt sulgeda. Milliseid liikumispiranguid õigustab rahvatervise kaitse? Kas relvaloa võib tunnistada kehtetuks pelgalt seetõttu, et inimene pani toime väärteo? Sellised küsimused taanduvad viimaks ikka valikule mitme hüve vahel. Ja see valik jääb tõlgendaja õlgadele.

Kuidas saab seadus jätta nii olulised küsimused tõlgendajale? Sest ta seab talle ülesande, mis on küllalt raske. Tõlgendaja peab suutma kaalumiseks esile tuua kõik hüved, mis piirangupunktis lõikuvad. Ta võib arvata, et sellel või teisel inimesel ei tulekski relva kanda – või et relva kandmine pole üldse tegevus, mida tuleks väärtustada-edendada. Ta võib olla isiklik arvamus selle kohta, kas inimestel üldse on tarvis siin-seal liikuda. Põhiseaduse tõlgendaja peab ületama iseennast ja andma kaalu sellele, mis tundub talle väärtusetu, ebamoraalne või lausa kahjulik. Ja ta peab kõrvaldama kaalukaasilt selle, mis pole – hoolimata välisilmest – mitte põhiseadusega kaitstud hüve, vaid kellegi vastikustunne või kasvatamistuhin (Oh kui palju piiranguid on sündinud sellistest motiividest!) See on oskus, mis on muutumas suureks defitsiidiks nn kultuurisõja ajastul, kus teisele poolele ei taheta loovutada veidigi õigust.

Põhiseadusel on pedagoogiline iseloom, kuna see õpetab meid nägema teiste huve-õigusi iseenda huvide-õiguste vastas. Põhiõigusi kiputakse käsutama võtmes: ma pean saama, mis mulle kuulub. Liberaalne ühiskond on aga niisugune, kus mõistetakse, et igaüks peab saama, mis talle kuulub. See on samavõrd austamise kui ka nõudmise ühiskond. Me ei tohi unustada, et see on niisugune ühiskond, mida kaitseme, kui seletame põhiseadust.

Hent Kalmo